

ZMIANY W STRUKTURZE DOCHODÓW BANKÓW W OKRESIE OBOWIĄZYWANIA ULTRA NISKICH STÓP PROCENTOWYCH W WYBRANYCH KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Wprowadzenie

Niestandardowe luzowanie polityki monetarnej banków centralnych w większości wysoko rozwiniętych państw świata doprowadziło do ustanowienia ultra niskich, tj. zbliżonych do zera lub niższych od zera stóp procentowych. W kilku krajach, m.in. w Danii, Japonii, Szwajcarii, Szwecji, na Węgrzech czy w strefie euro, banki centralne wprowadziły do instrumentarium polityki pieniężnej operacje finansowe o ujemnej stopie procentowej¹. Nadrzędnym celem wieloletniego utrzymywania ultra niskich stóp procentowych jest zahamowanie deflacji i pobudzenie koniunktury gospodarczej.

Ubocznym skutkiem tych działań jest jednak zawężenie marży odsetkowej netto i osłabienie tempa wzrostu wyniku odsetkowego w bankach. O takich procesach informują banki centralne w raportach stabilności finansowej. Wskazują, że osłabienie dochodowości banków wynika z długotrwałego utrzymywania się niskich stóp procentowych². Zauważają też, że sytuacja ta wywiera na bankach presję do poszukiwania zysków na operacjach generujących dochody

* *Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.*

¹ Banki centralne ustanowiły ujemną wartość oprocentowania jednego lub większej liczby instrumentów polityki pieniężnej, np. oprocentowanie depozytów, funduszy pożyczkowych, operacji otwartego rynku; zob. strony internetowe: Europejski Bank Centralny – www.ecb.eu, Narodowy Bank Danii – www.nationalbanken.dk, Narodowy Bank Szwecji – www.riksbank.se, Bank Japonii – www.boj.or.jp, Narodowy Bank Węgier – www.mnb.hu.

² Na temat obniżania się wyników odsetkowych i narastania ryzyka stopy procentowej w otoczeniu historycznie niskich stóp procentowych informowano m.in. w: Banco de Espana, *Financial Stability Report*, November, 2016, s. 11-12, National Bank of Belgium, *Financial Stability Report*, June, 2016, s. 18-20, Banca D'Italia, *Financial Stability Report*, No. 2, 2016, s. 41-42, Deutsche Bundesbank, *Financial Stability Review*, November, 2015, s. 36.

nieodsetkowe. Operacje te często nie mają klasycznego bankowego charakteru, a są nimi m.in.: obrót papierami wartościowymi, działalność ubezpieczeniowa czy obrót instrumentami pochodnymi. Angażowanie się banków w nowe rodzaje operacji finansowych przyczynia się do stopniowej zmiany struktury ich dochodów i wpływa na ich stabilność finansową.

Celem pracy jest zbadanie zasadności hipotezy, że w sektorach bankowych niektórych krajów UE w latach 2008-2016 utrzymywanie się niskich i ultra niskich stóp procentowych przyczyniło się do zauważalnego wzrostu udziału dochodów nieodsetkowych w wyniku z działalności bankowej. W badaniach wykorzystano dane z bazy danych Europejskiego Banku Centralnego – Statistical Data Warehouse (EBC SDW).

Pozostała część artykułu ma następującą strukturę. W pierwszej kolejności zaprezentowano wnioski z przeglądu literatury przedmiotu, a w kolejnej – analizę zmian jakie zaszły w strukturze wyniku z działalności bankowej. Całość badań podsumowano.

Nieodsetkowe dochody banków – przegląd literatury

Regulacje wprowadzone na mocy dyrektyw bankowych z 1989 i 1992 roku w krajach Unii Europejskiej i ustawy o modernizacji usług finansowych (The Financial Services Modernization Act) z 1999 roku w Stanach Zjednoczonych umożliwiły bankom oferowanie dodatkowych usług finansowych, m.in. prowadzenie działalności inwestycyjnej i ubezpieczeniowej. Dzięki nim banki istotnie rozszerzyły swe możliwości dywersyfikowania i stabilizowania swych dochodów. Tego rodzaju działania prowadziły jednak głównie duże banki, posiadające na tyle dużą liczbę klientów, aby wykorzystywać ekonomię skali, a także ekonomię zakresu polegającą na rozszerzeniu oferty o niebankowe usługi finansowe generujące dochody nieodsetkowe. Intensywne rozszerzanie asortymentu usług nie zawsze przynosiło bankom pozytywne skutki. Demirgüç-Kunt i Huizinga na podstawie badań banków amerykańskich działających w latach 1995-2007 zauważają, że podmioty, w których obniżyły się dochody z działalności kredytowej, dążyły do zwiększania dywersyfikacji i poprawy wyników przez oferowanie usług generujących dochody nieodsetkowe, m.in. obrót papierami wartościowymi i sekurytyzację kredytów³. W krótkim horyzoncie czasowym strategia ta przyczyniała się do wzrostu dochodów nieodsetkowych. W długim jednak, prowadziła do obniżenia dochodowości banków i wzrostu ryzyka kredytowego. W wielu przypadkach nadmierne zaangażowanie

³ A. Demirgüç-Kunt, H. Huizinga, *Bank activity and funding strategies*, "Journal of Financial Economics" 2010, vol. 98, s. 626-650.

zowanie się w niebankową działalność finansową stało się nawet przyczyną upadku banków. Podobnie dywersyfikacja nie przynosiła jednoznacznie pozytywnych skutków w obszarze finansowania działalności bankowej. Nadmierne uzależnienie się banków od finansowania przy użyciu instrumentów rynku pieniężnego istotnie podnosiło w ich działalności ryzyko płynności.

Wzrost znaczenia dochodów nieodsetkowych w bankach amerykańskich zauważany jest już od lat 1990. DeYoung i Rice stwierdzają, że w latach 1989-2001 udział dochodów nieodsetkowych w całkowitych dochodach banków podniósł się do poziomu 40%⁴. W swej analizie dzielą dochody nieodsetkowe na komplementarne i substytucyjne w relacji do dochodów odsetkowych. Zauważają, że dochody nieodsetkowe osiągnane przez banki w znacznej mierze mają charakter komplementarny, a ich wartość wzrasta wraz ze wzrostem podstawowej depozytowo-kredytowej działalności banków. Oznacza to, że dochody nieodsetkowe nie powinny być uznawane za narzędzie do dywersyfikowania całkowitych dochodów banków. Nie można też ich uznać za alternatywę dla dochodów odsetkowych, które nadal pozostają podstawowym źródłem dochodów bankowych. Stwierdzają również, że bardziej dochodowe banki wolniej zwiększają udział dochodów nieodsetkowych w swych całkowitych dochodach w przeciwieństwie do banków o niższej stopie zwrotu z kapitału. Uważają, że jeśli zwiększanie dochodów nieodsetkowych jest pozytywnie skorelowane z tempem wzrostu aktywów banku, to podnosi jego bezpieczeństwo i stabilność.

Z kolei Stiroh, badając holdingi finansowe działające w Stanach Zjednoczonych w latach 1997-2004, stwierdza, że wprowadzanie nowych operacji generujących dochody nieodsetkowe stało się źródłem dodatkowego ryzyka⁵. Dochody nieodsetkowe były znacznie mniej stabilne niż pozostałe rodzaje dochodów. Ponadto holdingi, charakteryzujące się wyższym udziałem dochodów nieodsetkowych w całkowitych dochodach, charakteryzowały się niższą efektywnością kosztową i osiągały niższe stopy zwrotu z kapitału (ROE), a ich portfel inwestycyjny charakteryzował się znacznie wyższym poziomem ryzyka.

Na niekorzystne efekty wynikające z dywersyfikacji dochodów w holdingach finansowych wskazują również Leaven i Levine⁶. Stwierdzają, że wartość rynkowa całego konglomeratu finansowego była niższa niż suma wartości jego specjalistycznych podmiotów składowych. Zależność tę uzasadniają tym,

⁴ R. DeYoung R., T. Rice, *Non-interest income and financial performance at U.S. commercial banks*, "The Financial Review" 2004, vol. 39, s. 101–127.

⁵ K. Stiroh, A. Rumble, *The dark side of diversification: the case of US financial holding companies*, "Journal of Banking and Finance" 2006, vol. 30, s. 2131–2161.

⁶ L. Laeven, R. Levine, *Is there a diversification discount in financial conglomerates?*, "Journal of Financial Economics" 2007, vol. 85, s. 331–367.

że korzyści jakie wynikają z zastosowania ekonomii zakresu były niższe od przyrostu kosztów zarządzania konglomeratem łączącym w sobie podmioty o zróżnicowanych profilach biznesowych i opierających swoją działalność na różnych kulturach korporacyjnych.

Do podobnych wniosków dochodzą Berger i inni, badając chińskie banki działające w latach 1996-2006⁷. Stwierdzają, że niższą dochodowością charakteryzowały się banki stosujące strategię geograficznej i produktowej dywersyfikacji dochodów. Porównując dwa modele biznesowe, tj. opierające swe dochody na oferowaniu wąskiego i szerokiego zakresu produktów depozytowych i kredytowych, zauważają, że lepsze wyniki przyniosła strategia wyspecjalizowania oferty produktowej i dostarczanie jej klientom zlokalizowanym na ograniczonym geograficznie obszarze.

Również Williams, badając banki australijskie działające w latach 2002-2014, dostrzega korzyści ze specjalizacji w prowadzeniu działalności bankowej⁸. Zauważa, że mniejszym ryzykiem charakteryzowały się podmioty z mniejszym udziałem dochodów nieodsetkowych w całkowitych dochodach oraz podmioty o dochodach generowanych przez wąską grupę produktów bankowych. Pozytywnych efektów dywersyfikacji dochodów doświadczyły też banki specjalistyczne, których wyniki poprawiały się wraz ze wzrostem dochodów nieodsetkowych z wyspecjalizowanej grupy produktów.

Natomiast Archaya i inni zauważają, że w bankach amerykańskich o aktywach powyżej 10 mln USD działających w latach 2000-2005 wzrost udziału dochodów nieodsetkowych przyczynił się do obniżenia ryzyka kredytowego⁹. Szczególnie dotyczyło to banków, w których istotną rolę pełniły dochody z usług powierniczych. Twierdzą, że usługi powiernicze wymuszają na zarządach banków ostrożniejszą politykę kredytową, gdyż właśnie te usługi są uznawane za najefektywniej podnoszące wartość rynkową banku.

Z kolei badania Bikker i Vervlieta wskazują, że banki amerykańskie działające w latach 2001-2016 nie zwiększyły w znaczący sposób udziału dochodów nieodsetkowych, mimo wieloletniego utrzymywania się niskich stóp procentowych i zawężania marży odsetkowej netto¹⁰.

⁷ A. Berger, I. Hasan, M. Zhou, *The effects of focus versus diversification on bank performance: evidence from Chinese banks*, "Journal of Banking and Finance" 2010, vol. 34, s. 1417-1435.

⁸ B. Williams, *The impact of non-interest income on bank risk in Australia*, "The Journal of Banking and Finance" 2016, vol. 73, s. 16-37.

⁹ V. Archaya, I. Hasan, A. Saunders, *Should banks be diversified? Evidence from individual bank loan portfolios*, "Journal of Business" 2006, vol. 79, s. 1355-1412.

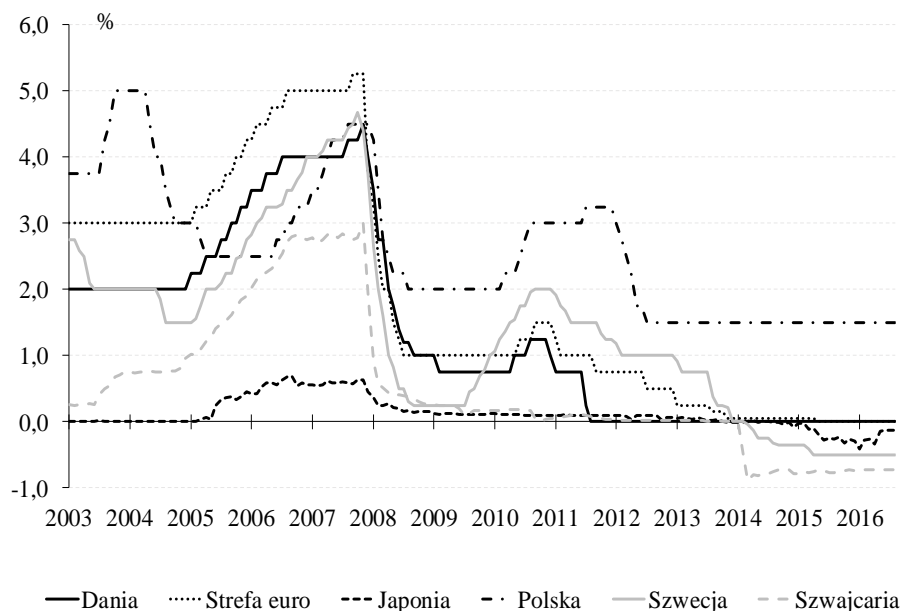
¹⁰ J. Bikker, T. Vervliet, *Bank profitability and risk-taking under low interest rates*, "DNB Working Paper" 2017, No. 560.

Zmiany w strukturze dochodów banków europejskich w latach 2008-2016

Począwszy od 2008 r., Europejski Bank Centralny i banki centralne państw członkowskich nienależących do strefy euro systematycznie obniżały oficjalne stopy procentowe (zob. wykres 1). Działanie to było częścią globalnej strategii rozluźniania polityki monetarnej i obniżania kosztów kredytowania rozwoju gospodarczego. W procesie tym można wyróżnić dwa etapy zapoczątkowane (odpowiednio) w 2008 i 2011 roku.

Pierwszy z nich stanowił bezpośrednią reakcję banków centralnych na światowy kryzys finansowy i miał na celu wyhamowanie gwałtownego spadku aktywności gospodarczej przedsiębiorstw. Nieznaczna poprawa koniunktury w gospodarce światowej i wzrost inflacji skłoniły banki centralne do nieznacznego podniesienia stóp procentowych w 2010 r. Drugi etap obniżek stóp procentowych wynikał w znacznej mierze z pojawienia się kryzysu finansów publicznych w krajach Europy Zachodniej w 2011 r. i braku wyraźnych oznak poprawy koniunktury gospodarczej. Dla przyspieszenia rozwoju gospodarczego banki centralne ponownie rozpoczęły proces obniżania stóp procentowych, które w 2015 i 2016 roku osiągnęły wartości bliskie, a nawet niższe od zera.

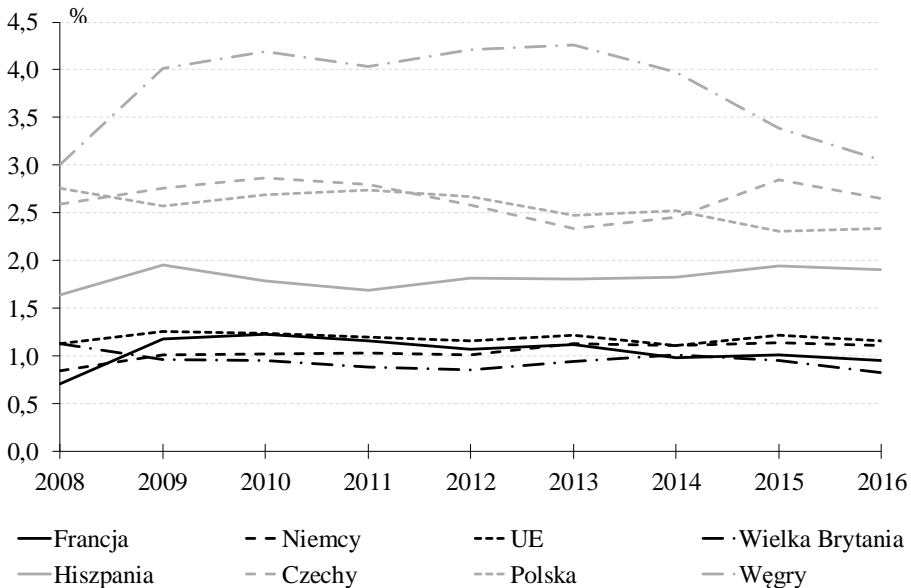
Wykres 1. Podstawowe stopy wybranych banków centralnych

Źródło: strony internetowe banków centralnych.

Wieloletnie utrzymywanie się ultra niskich stóp procentowych zauważalnie zmieniło sposób prowadzenia działalności bankowej w krajach UE. Ze względu na zróżnicowany profil działania i wielkość aktywów, banki w indywidualny sposób dostosowywały swój model biznesowy do polityki monetarnej narzucanej przez banki centralne. W początkowym okresie stosunkowo równomiernie obniżały oprocentowanie kredytów i depozytów i na zbliżonym poziomie utrzymywały marżę odsetkową netto (zob. wykres 2). W wielu wypadkach silniejsze obniżenie oprocentowania depozytów, w porównaniu do kredytów, oraz wzrost wartości nowo udzielanych kredytów doprowadziło nawet do poprawy wyniku odsetkowego.

Wykres 2. Wynik odsetkowy w relacji do aktywów w wybranych krajach UE

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z EBC SDW.

W niektórych krajach system naliczania oprocentowania kredytów uniemożliwił im szybkie dostosowanie ich do aktualnego poziomu rynkowego. Było to szczególnie istotne w bankach, które udzielają kredyty mieszkaniowe ze stałym lub okresowo stałym oprocentowaniem. W takich przypadkach obniżenie stóp procentowych sprawia, że przychody odsetkowe z dotychczas udzielonych kredytów pozostają niezmiennione, natomiast koszty odsetkowe z tytułu depozytów w stosunkowo krótkim czasie znacznie się obniżają. W rezultacie

kolejne obniżenie stóp procentowych zwiększa marżę i wynik odsetkowy¹¹. Taka struktura terminowa kredytów i depozytów sprawia jednak, że banki te są narażone na spadek marży odsetkowej w przypadku wzrostu stóp procentowych. W tym wypadku stałym przychodom z dotychczas udzielonych kredytów mogą towarzyszyć wyższe koszty odsetkowe z tytułu przyjętych depozytów finansujących działalność kredytową.

W wielu wypadkach banki świadomie silniej obniżały oprocentowanie depozytów niż kredytów. Możliwość taka pojawiła się dzięki wzrostowi popytu na depozyty ze strony gospodarstw domowych¹². Wynikało to m.in. z utrzymującej się od kryzysu finansowego awersji gospodarstw domowych na ryzyko. Istotną motywacją utrzymywania oszczędności w bankach, mimo ich niskiego oprocentowania, jest bezpieczeństwo i regulacyjna gwarancja wypłacalności depozytów ustalona w krajach UE na poziomie 100 tys. euro. Dodatkowym zjawiskiem poprawiającym dochody odsetkowe banków było przenoszenie środków przez klientów z rachunków lokat terminowych na niżej oprocentowane rachunki bieżące. Wynikało to m.in. z braku motywacji gospodarstw domowych i przedsiębiorstw do wielomiesięcznego ograniczania dostępu do oszczędności w zamian za niemal zerowe oprocentowanie depozytów terminowych.

Banki o profilu detalicznym, generujące większość zysków z operacji depozytowych i kredytowych zostały znacznie silniej od innych, poddane presji wynikającej z utrzymywania się niskich stóp procentowych. Po pierwszych obniżkach stóp procentowych banki te stosunkowo jednolicie obniżyły oprocentowanie kredytów i depozytów. Dalsze łagodzenie polityki monetarnej i ustalenie oficjalnych stóp procentowych na poziomie zbliżonym lub niższym od zera spowodowało, że utraciły one możliwość obniżania oprocentowania depozytów. Jednocześnie były zobowiązane do obniżania oprocentowania kredytów. Banki realizowały taką strategię w znacznej mierze z obawy o utratę klientów indywidualnych i małych przedsiębiorstw. Prowadziło to do zmniejszenia spreadu między oprocentowaniem aktywów i pasywów banków, a w konsekwencji – do obniżenia ich dochodów odsetkowych. Większe banki w mniej-

¹¹ O znacznym wzroście wyniku odsetkowego osiągniętego przez banki, mimo obniżania się stóp procentowych w 2014 i 2015 roku, informuje m.in. Narodowy Bank Belgii, *Financial Stability Report*, 2017, s. 25.

¹² M.in. Banco de Espana w raportach: *Financial Stability Report*, May, 2014, s. 33 i *Financial Stability Report*, November, 2014 s. 34 informuje o zwiększaniu się spreadu między oprocentowaniem aktywów a oprocentowaniem zobowiązań i poprawie wyniku odsetkowego w 2012 i 2014 roku. Z kolei National Bank of Belgium informuje, że w 2015 r. oprocentowanie depozytów obniżyło się o 35 bps, podczas gdy oprocentowanie kredytów mieszkaniowych o 14 bps, a pozostałych kredytów o 24 bps – *Financial Stability Report*, 2016, s. 60.

szym stopniu były dotknięte tego rodzaju problemem. Mając łatwiejszy dostęp do finansowania się na rynku pieniężnym i rynku pożyczek międzybankowych, pozyskiwały one fundusze po niskim, a nawet o ujemnym koszcie odsetkowym¹³.

Kolejnym czynnikiem, który wpłynął na obniżenie dochodów odsetkowych było osłabienie się popytu na kredyty ze strony dużych przedsiębiorstw, jakie zanotowano w niektórych krajach UE. Sytuacja ta przyczyniła się do znacznego wzrostu konkurencji między bankami o obsługę kredytową tej grupy kredytobiorców. W konsekwencji skłoniło to część banków do obniżenia warunków, jak i standardów udzielania kredytów, prowadząc do osłabienia ich dochodowości i stabilności działania¹⁴.

Tabela 1. Marża odsetkowa netto i marża nieodsetkowa netto w wybranych krajach UE

	Marża odsetkowa netto		Marża nieodsetkowa netto	
	2008	2016	2008	2016
Czechy	2,6	2,6	0,9	1,2
Francja	0,7	1,0	0,9	1,1
Hiszpania	1,6	1,9	1,0	0,9
Niemcy	0,8	1,1	0,2	0,8
Polska	2,8	2,3	2,0	1,3
UE	1,1	1,2	0,6	0,9
Węgry	3,0	3,1	1,4	1,7
Wielka Brytania	1,1	0,8	0,8	0,8

Uwaga: marża odsetkowa netto – relacja wyniku odsetkowego do aktywów, marża nieodsetkowa netto – relacja wyniku nieodsetkowego do aktywów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z EBC SDW.

Część banków uzupełniała utracone dochody odsetkowe prowizjami i opłatami pobieranymi w trakcie realizacji klasycznych, a także nietradycyjnych operacji bankowych. Wartość tych dochodów wzrastała w szybszym tempie niż dochodów odsetkowych, przy czym proces ten był zróżnicowany w poszczególnych krajach UE (zob. tab. 1). W większym stopniu zjawisko

¹³ O ograniczeniu możliwości dalszego obniżania oprocentowania informuje m.in. Narodowy Bank Polski, *Raport o stabilności systemu finansowego – styczeń 2015 r.*, s. 55 i Banco de Espana, *Financial Stability Report*, November, 2016, s. 12 oraz *Financial Stability Report*, May, 2016, s. 48.

¹⁴ Zjawisko to zauważalnie nasiliło się m.in. w Danii. Problem ten stał się na tyle istotny, że władze nadzorcze (Danish Financial Supervisory Authority) przeprowadziły w 2015 r. specjalne badanie i zaleciły monitorowanie procedur kredytowania dużych przedsiębiorstw dla uniknięcia nadmiernego łagodzenia standardów i warunków udzielania kredytów; zob. Danmarks Nationalbank, *Financial Stability*, 1st Half 2015, s. 10.

to było zauważalne w krajach o silniej rozwiniętych systemach finansowych. W konsekwencji w latach 2008-2016 w systemie bankowym UE relacja dochodów nieodsetkowych do odsetkowych wzrosła z 56% do 80%. Charakterystycznym jest, że w krajach posiadających system finansowy oparty w znacznej części na rynkach finansowych, m.in. we Francji i w Wielkiej Brytanii, dochody nieodsetkowe były wyższe lub porównywalne z odsetkowymi¹⁵.

Banki zwiększały swe dochody nieodsetkowe w dwóch zasadniczych obszarach¹⁶, tj. o charakterze komplementarnym i o charakterze substytucyjnym w relacji do dochodów odsetkowych. Do pierwszej grupy można zaliczyć dochody z prowizji i opłat związanych z prowadzeniem działalności kredytowej, depozytowej i płatniczej. Z kolei do drugiej – opłaty i prowizje pobierane za prowadzenie działalności powierniczej, dochody z obrotu papierami wartościowymi, wystawiania instrumentów pochodnych czy działalności ubezpieczeniowej. W bankach detalicznych dochody nieodsetkowe mają bardziej charakter komplementarny i stanowią zazwyczaj uzupełnienie dochodów odsetkowych. Z kolei większe banki o profilu uniwersalnym mają możliwość generowania dochodów nieodsetkowych w obu wyróżnionych obszarach. Głównie te banki oferują usługi powiernicze, inwestycyjne, ubezpieczeniowe czy doradcze. Kompleksowa obsługa przedsiębiorstw daje im możliwość pozyskiwania dochodów z zarządzania rachunkiem klientów, inwestowania ich krótkoterminowych nadwyżek finansowych, rozliczania i gwarantowania transakcji handlowych czy doradztwa finansowego. Oznacza to, że mają one większą swobodę w uzupełnianiu wyników przy użyciu dodatkowych dochodów, często z realizacji nietradycyjnych usług bankowych.

Instytucje nadzorcze niektórych krajów UE zauważają jednak, że w większym stopniu wzrost wartości i udziału dochodów nieodsetkowych w całości dochodów bankowych związany jest z rozwojem działalności kredytowej i depozytowej. Przykładowo banki w Hiszpanii uzyskiwały większe prowizje i opłaty m.in. dzięki wzrostowi wartości nowo udzielanych kredytów mieszkaniowych¹⁷. Z kolei Narodowy Bank Danii wskazuje, że wzrost wartości nowo udzielanych i restrukturyzowanych kredytów mieszkaniowych istotnie przyczynił się do wzrostu pobieranych przez banki prowizji i opłat za ich późniejsze administrowanie¹⁸. W systemie bankowym wszystkich krajów UE w latach 2008-

¹⁵ Według danych EBC na koniec 2016 r. kapitalizacja giełd we Francji i w Wielkiej Brytanii wynosiła odpowiednio 92% i 122% PKB.

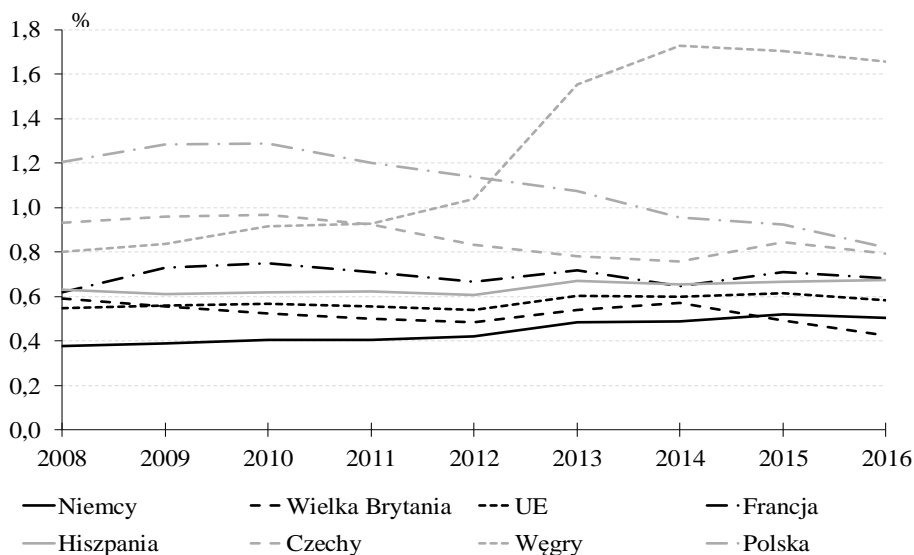
¹⁶ Taką klasyfikację zastosowali m.in. DeYounga i Rice [2004].

¹⁷ Banco de Espana, *Financial Stability Report May 2017*, s. 33.

¹⁸ Danmarks Nationalbank, *Financial Stability*, 2nd Half 2015, s. 23.

2016 dochody z opłat i prowizji były stosunkowo stabilne, a ich wartość w relacji do aktywów banków wynosiła około 0,6% (zob. wykres 3).

Wykres 3. Prowizje i opłaty netto w relacji do aktywów banków w wybranych krajach UE w latach 2008-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z EBC SDW.

Dochody nieodsetkowe o charakterze substytucyjnym były mniej stabilne. Wśród nich istotny udział stanowiły dochody z działalności handlowej. Ich wartość jest uzależniona od aktualnej sytuacji rynkowej, co znacznie podnosi poziom jej zmienności (zob. tab. 2.). Przykładowo w sektorze bankowym Belgii wartość dochodów z działalności handlowej z ujemnej wynoszącej -2,7 mld euro w 2009 r. wzrosła do 0,8 mld euro w 2013 r., by w kolejnym roku spaść do -0,1 mld euro i ponownie wzrosnąć do 1,5 mld euro w 2016 r.¹⁹ Podobną zmienność zanotowano w sektorze bankowym w Hiszpanii, gdzie relacja dochodów na operacjach finansowych do aktywów zmieniała się z 0,1% w 2012 r. do 0,4% w 2013 r. i 0,2% w 2016 r. Na zmiany te istotny wpływ miały m.in. zmienność kursu euro w stosunku do dolara amerykańskiego i meksykańskiego peso, a także oczekiwania rynków na podwyżki stóp procentowych w Stanach Zjednoczonych²⁰.

¹⁹ National Bank of Belgium, *Financial Stability Report 2016*, s. 50.

²⁰ Banco de Espana, *Financial Stability Report May 2014*, s. 33 oraz *Financial Stability Report May 2017*, s. 64.

Tabela 2. **Udział dochodów z działalności handlowej w całkowitych dochodach banków w wybranych krajach UE w latach 2009-2016 (w %)**

	Czechy	Francja	Hiszpania	Niemcy	Polska	UE	Wielka Brytania	Węgry
2009	10,4	7,8	9,2	8,2	17,8	9,6	16,1	13,9
2010	5,0	7,8	8,0	4,3	13,2	6,9	21,3	14,0
2011	4,5	6,9	6,0	0,8	12,1	7,4	17,5	17,6
2012	10,0	5,5	7,1	5,7	12,9	8,2	17,1	10,1
2013	9,6	8,4	13,2	5,4	11,3	9,9	17,7	9,2
2014	7,2	8,4	10,6	4,2	8,4	8,4	15,9	13,0
2015	9,0	12,1	10,1	5,9	8,6	10,0	16,8	7,3
2016	9,6	13,4	7,6	3,5	10,2	10,8	19,9	7,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z EBC SDW.

Największym udziałem dochodów z operacji handlowych w całkowitych dochodach banków charakteryzowały się sektory bankowe państw o najwyższej kapitalizacji giełdy w relacji do PKB, tj. w Wielkiej Brytanii i Francji.

Wnioski

Łagodna polityka monetarna wprowadzona przez banki centralne po globalnym kryzysie finansowym przyczyniła się do pojawienia się zerowych, a nawet ujemnych oficjalnych stóp procentowych. Wieloletnie utrzymywanie się tak niskich stóp procentowych spowodowało obniżenie się marży odsetkowej netto i dochodów odsetkowych, szczególnie w mniejszych bankach o profilu detalicznym.

Dla zachowania stałego poziomu dochodów całkowitych banki zwiększały w nich udział dochodów nieodsetkowych. Największą co do wartości kategorią tych dochodów są opłaty i prowizje, m.in. pobierane przez banki w trakcie realizacji działalności depozytowej i kredytowej. Ich wartość wzrasta w wyniku rozszerzania się akcji kredytowej banków.

Analiza danych pozwala potwierdzić stawianą hipotezę, że w niektórych krajach UE banki silniej angażują się we własną i zlecaną przez klientów działalność handlową, generując większe, w relacji do całkowitych wyników, dochody nieodsetkowe. Zjawisko to szczególnie zauważalne jest w krajach o wyższej kapitalizacji giełdy w relacji do PKB. Wartość dochodów z operacji handlowych charakteryzowała się jednak znaczną zmiennością. Z tego powodu dochody te są źródłem ryzyka i trudno je traktować jako narzędzie stabilizacji poziomu całkowitych dochodów banków.

BIBLIOGRAFIA

- Archaya V., Hasan I., Saunders A., *Should banks be diversified? Evidence from individual bank loan portfolios*, "Journal of Business" 2006, vol. 79, s. 1355-1412.
- Banca D'Italia, *Financial Stability Report*, No. 2, 2016.
- Banco de Espana, *Financial Stability Report: May 2014, November 2014, May 2016, November 2016 i May 2017*.
- Berger A., Hasan I., Zhou M., *The effects of focus versus diversification on bank performance: evidence from Chinese banks*, "Journal of Banking and Finance" 2010, vol. 34, s. 1417-1435.
- Berger P.G., Ofek E., *Bustup Takeovers of Value-Destroying Diversified Firms*, "The Journal of Finance" 1996, vol. 51(4), s. 1175-1200.
- Bikker J., Vervliet T., *Bank profitability and risk-taking under low interest rates*, "DNB Working Paper" 2017, No. 560.
- Danmarks Nationalbank, *Financial Stability: 1st Half 2015 i 2nd Half 2015*.
- Demirgüç-Kunt A., Huizinga H., *Bank activity and funding strategies*, "Journal of Financial Economics" 2010, vol. 98, s. 626-650.
- De Nederlandsche Bank, *Financial Stability Report*, Autumn, 2016.
- Deutsche Bundesbank, *Financial Stability Review*, November, 2015.
- DeYoung R., Rice T., *Non-interest income and financial performance at U.S. commercial banks*, "The Financial Review" 2004, vol. 39, s. 101-127.
- Diamond D., *Financial Intermediation as Delegated Monitoring: A Simple Example*, "Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly" 1996, vol. 82/3.
- Druga Dyrektywa Rady z dnia 15 grudnia 1989 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe, zmieniająca dyrektywę 77/780/EWG (Dz.U. nr L 386 z 30.12.1989, str. 1).
- Dyrektywa Rady 92/30/EWG z dnia 6 kwietnia 1992 r. w sprawie nadzoru instytucji kredytowych na podstawie skonsolidowanych wyników (Dz.U. nr L 110 z 28.4.1992, str. 52)
- Jensen M., *Agency Costs of Free Cash Flow, Corporate Finance, and Takeovers*, "The American Economic Review" 1986, vol. 76(2), s. 323-329.
- Laeven L., Levine R., *Is there a diversification discount in financial conglomerates?*, "Journal of Financial Economics" 2007, vol. 85, s. 331-367.
- National Bank of Belgium, *Financial Stability Report: June 2016 i June 2017*.
- Narodowy Bank Polski, *Raport o stabilności system finansowego – styczeń 2015 r.*, 2015.
- Stiroh K., Rumble A., *The dark side of diversification: the case of US financial holding companies*, "Journal of Banking and Finance" 2006, vol. 30, s. 2131-2161.
- The Financial Services Modernization Act of 1999 (Pub.L. 106-102, 113 Stat. 1338).
- Williams B., *The impact of non-interest income on bank risk in Australia*, "The Journal of banking and Finance" 2016, vol. 73, s. 16-37.

Streszczenie

Niekonwencjonalna polityka monetarna prowadzona przez banki centralne po globalnym kryzysie finansowym doprowadziła do pojawienia się zerowych, a nawet ujemnych stóp procentowych. Na podstawie danych z EBC i banków centralnych państw członkowskich UE za lata 2008-2016 zauważono, że wieloletnie utrzymywanie ultra niskich stóp procentowych przyczynia się do obniżenia marży odsetkowej netto i dochodów odsetkowych, szczególnie w mniejszych bankach o charakterze detalicznym. Banki systematycznie zwiększają udział dochodów nieodsetkowych w strukturze dochodów z działalności bankowej. Największą co do wartości kategorią są opłaty i prowizje, w znacznej mierze związane z realizacją działalności depozytowej i kredytowej. Drugą co do wartości kategorią są dochody z działalności handlowej. Charakteryzują się one jednak wysoką zmiennością, co sprawia, że są źródłem ryzyka i nie można je traktować jako

stabilizatory dochodów banków w okresach osłabienia koniunktury gospodarczej i spowolnienia akcji kredytowej.

**CHANGES IN THE STRUCTURE OF BANKS' INCOME DURING THE PERIOD
OF ULTRA-LOW INTEREST RATES IN THE EUROPEAN UNION**

Summary

The unconventional monetary policy conducted by central banks since the global financial crisis has led interest rates to the negative area. Based on data of the ECB and central banks of the EU Member States for the years 2008-2016, it has been noted that the long-term maintenance of ultra-low interest rates contributes to reduction in the net interest margin and the interest income, particularly in smaller retail banks. Banks systematically increase the share of non-interest income in the structure of income from banking activity. The largest category of non-interest income are fees and commissions, largely related to deposit and lending activities. The income from trading activities is the second largest source of non-interest income. However this is highly volatile type of income, generates additional risk and could not be treated as a stabilizer of banks' income during economic downturn and slowing down of lending.

